NICOLAE BILEȚCHI

Institutul de Filologie
(Chişinău)

CAR FRUMOS CU PATRU BOI SAU TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎNTRE FARMECUL MODELULUI ȘI PERICOLUL DEMODĂRII

Abstract

The essay takes under debate the issue of tradition and innovation in contemporary Romanian literature viewed through the prism of traditional authenticity of a classical work, which, over the years, although losing something of specific things that belong to some periods of time, still kept its meaning of vivid actuality. The secret of this miracle is what Lucian Blaga called „a stylistic matrix of the nation." The fact that the recent criticism couldn't understand these things properly has resulted in heated discussions regarding the traditionalist spirit and the novelty characteristics of literature on which the author of the article tries boldly to express the views.

Ori de câte ori aud catrenul „Şi cu cât mă duce gândul/ Peste vremuri înapoi,/ Tot mai sfântă văd icoana/ Unui car cu patru boi", rămân, zguduit, cu o întrebare pe buze: – Care e motivul: cuvintele răscolitoare ale lui Vasile Militaru, melodia folclorică tulburătoare, interpretarea superbă a Ioanei Radu? Indubitabil, toate la un loc! Şi iarăşi mă întreb: reacționând astfel, nu apar oare în postura unui nostalgic iremediabil după realitățile demult apuse, nu cumva, privind „peste vremuri înapoi", risc să fiu învinuit că pierd cadența prezentului nostru vertiginos?

Starea aceasta a omului care, mergând înainte, priveşte înapoi, a fost frumos persiflată de scriitorul Vasile Vasilache în *Povestea cu cocoşul roşu*. „Uite, zice Anghel, personajul romanului, mai alaltăieri m-am suit de probă într-un car cu boi la fermă ş-am mers oleacă, iar pe urmă m-am urcat în „Pobeda" preşedintelui nostru, şi iar am mers… Închipuiți-vă …cu boii vremea stă pe loc! Da vremea, credeți, rabdă? Că ce-i dinamismul? Nerăbdare, nelinişte, entuziasm…".

Într-un cuvânt, nu pot rezista ispitei de a mă înfrupta din splendida romanță, dar şi de tăioasa replică a scriitorului V. Vasilache, care, indirect, m-a avertizat că vremea nu rabdă, mi-e teamă. Descumpănit, urc totuşi în car în speranța găsirii unui timp propice meditării.

* * *

Dincolo de dulcile ispite ori de tremurândele porniri care-mi mişcă inima la auzul romanței, rațiunea mă tachinează cu o întrebare gravă: ce se întâmplă la confluența trecutului şi prezentului, căci anume la această răspântie par să existe vapori latenți, capabili să influențeze pozitiv ori să detoneze periculos procesul artistic. Câtă lume, mai

BDD-A6863 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

ales din cea din generaţia prezentului, nu mai vrea să ştie de duioasele romanţe ori de plăcut-melancolicele tangouri, calificându-le de acum demodate şi preferând în locul lor vijelioasa melodie *Cea-cea-cea!* ori năvalnicele ritmuri de dans *Latino* şi *Sambo* pe motiv că ar armoniza mai bine cu dispoziţia lor sufletească?! Destinul poveştii e tot mai des comentat ca un fapt de acum sortit dispariţiei. Amintim că într-un trecut nu prea îndepărtat M. Eminescu numea povestea partea cea mai frumoasă a vieţii omului între leagăn şi mormânt, iar Andrei Lupan, după mai puţin de un secol, constata că omul prezentului nu mai e de acum mişcat de farmecul ei, ci de poezia descoperirilor ştiinţifice: „Poveste, poveste…/ când se întunecă/ vezi cum sclipeşte/ pe boltă mărgeanul/ La ceasul cutare va trece/ azi sputnicul/ pe unde cătam noi cândva/ buzduganul".

Exemple care ar ilustra diminuarea totală ori parţială în prezent a influenţei unor genuri de artă în raport cu trecutul lor glorios, pe motiv că nu mai corespund ritmului vieţii ori dispoziţiei omului, mai pot fi aduse. Contează însă nu atât numărul, deşi acesta ar fi mare, cât faptul dacă senzaţia e, într-adevăr, certă ori, cum de multe ori se întâmplă, poartă un caracter iluzoriu, căci – să nu uităm! – procesul perenităţii valorilor e pe cât de atractiv, pe atât şi de amăgitor uneori pentru concluzii.

Pericolul extremităţilor despre care vorbim poate fi evitat numai în cazul amplasării subiectului discuţiei concrete într-un cadru spaţial şi temporal bine precizat, căci, zice Lucian Blaga, „… tot ce e, într-un fel sau altul, «obiect» al conştiinţei se situează într-un orizont «spaţial» şi într-un orizont «temporal»" [1, p. 41].

Revenind la subiectul nostru, nu putem să nu constatăm că una e când carul frumos cu patru boi se plimbă într-un trecut patriarhal şi cu totul alta – când acelaşi car, plasat pe lanurile „cu zări senine" ale socialismului, se simte de acum stingher, dacă nu chiar inutil. Anume aceste schimbări de accent în cadrul cronotopurilor mă îndeamnă să revin la întrebările formulate în capul eseului: cum şi în ce fel cele trei persoane – autorul, compozitorul şi interpretul – susţin, în diverse timpuri şi spaţii, mesajul romanţei?

Recitesc, de acum integral, cuvintele autorului textului care-mi schiţează un tablou înduioşător al trecutului: un car, mai întâi romantic, încărcat cu snopi de grâu, în care „stă proptit în furcă tata,/ îngropat până la brâu", mai apoi, dramatic, „îngheţat şi plin de glod", pentru ca, în final, adică în prezent, să culmineze cu constatarea „Ce n-aş da să fiu cu tine,/ Car frumos cu patru boi?". Între tonurile romantice şi accentele dramatice intervine ceva fatal – omul simte, deznădăjduit şi îndurerat, că s-a despărţit, poate pentru totdeauna, de carul său pe care, deşi îngheţat şi murdar, nu încetează să-l numească frumos şi de care ar vrea să rămână în continuare alături, dar, vai!, nu se mai poate. Icoana sfântă din trecut a carului cu patru boi pare a fi incompatibilă cu prezentul.

Melodia, dacă o ascultăm atent, e în consonanţă deplină cu unduirile verbului, numai că le exprimă în limbajul ei. Le exprimă, lăsând, ca şi textul, aceleaşi subtexte latente şi înţelesuri nedescifrate, care-şi aşteaptă clarificarea. Interpretarea ne pune, prin unduirea vocii, aceleaşi întrebări, căci e a Ioanei Radu, care a ştiut, ca nimeni altul, să îmbine verbul cu sunetul. Adică, să le îngemăneze.

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

Unde vom găsi explicațiile acestor reverberații verbale, muzicale şi interpretative? În matricea stilistică a neamului, ne învață acelaşi filozof Lucian Blaga. E vorba de înțelepciunea extrasă din situații şi lucruri care, excluzând experiența elementului efemer, poartă pe parcursul timpului un caracter imuabil. Oricât de frumos ar părea azi, în epoca progresului ştiințifico-tehnic, un car cu boi, el ne poate atrage atenția doar ca un exponat de muzeu. Ceea ce ne interesează cu adevărat e sensul dialogului încropit pe parcursul anilor între plugar şi cei patru plăvani, acel fond de înțelepciune imuabilă care a permis ridicarea boului în stema țării şi resimțirea plugarului ca pe un filozof în stare să inspire poeții. Când se întreba unde ar merge, dacă ar avea „nevoie de pâine", „de cântece bătrâne", „de bunătate", „de sănătate", „de mahnă un pic", „de voie bună ca bobul din spic", „de a strămoşilor amintire", „de o fărâmă de nemurire", „de cer larg înstelat", ca versu-i „să fie ascultat", adică unde ar merge în căutarea unei veritabile inspirații,poetul Grigore Vieru răspundea: „Vin la el: la plugar" (*Către plugar*).

Obiect, în principiu, efemer, carul cu boi, ca orice tradiție, poate dispărea. Dar nu cu totul. Rămân veşnice frumoasele relații umane stabilite de-a lungul veacurilor între plugari şi plăvani, consfințite în sentințe, datini şi cutume, relații care, nerostite, stăruie, de acum în cadrul situației inovaționale, în conştiința omului, căci, cum spune în astfel de cazuri A. Busuioc, „tu taci, iar muzica se toarce", prin **tu**, în cazul nostru, înțelegându-se autorul textului romanței, compozitorul şi interpretul ei. Anume aceste calități latente țin viu interesul pentru romanța seculară, considerată azi, în forma ei naturală, depăşită de timp, dar totuşi prin ceva solicitată de sufletul contemporanului nostru.

Miracolul depinde direct de calitatea raporturilor dintre generații, căci ele, generațiile, nu pur şi simplu se succed, ci se mai şi împrumută cu valori, când trecerile decurg în mod firesc, ori se mai şi văduvesc de unele dintre ele, când perindările, din motive subiective, se abat de la mersul natural.

În mod normal, deşi succesiunea generațiilor nu poate să decurgă altfel decât prin afirmări sau negări mai mult sau mai puțin dureroase, ne alegem totuşi cu o perenitate de valori. „Nici o generație, constată poetul Daniel Corbu, nu poate exista fără cea dinaintea ei. Şi dacă oricare generație e un protest, o anulare la nivel teoretic a predecesoarei, în realitate germenii noii generații se regăsesc în generația dinainte contestată" [2, p. 21]. Anume aceşti germeni noi care se regăsesc în generațiile curentă – precedentă alcătuiesc ceea ce Lucian Blaga numea matricea stilistică a neamului care, în pofida efemerității lucrurilor, „e un potențial inconştient şi are o situație privilegiată" prin faptul că „poporul e legat de ea, se definește prin ea, se afirmă prin ea". „De aceea, continuă el, nici un popor nu poate avea vreun interes de a-şi stinge singur matricea stilistică sau de a se lepăda de ea, cât timp aceasta se găseşte încă în stare binecuvântată" [1, p. 388]. Astfel se explică faptul că, deşi a dispărut carul cu boi, romanța despre el continuă să ne fascineze. Numai aşa poate fi înțeles paradoxul personajului lui I. Druță din *Toiagul păstoriei* care zicea că n-avea oi, dar era totuşi cioban.

Nimeni nu are acest interes de a se debarasa de matricea sa stilistică, continuăm noi, în afară de sistemul totalitar sovietic, care – încercând să ne imprime o coloratură

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

internaţionalistă indefinită – a ţinut cu tot dinadinsul să ne facă să uităm originile, rădăcinile, identitatea, adică să ne facă să uităm că „germenii noii generaţii se regăsesc, cum afirma Daniel Corbu, în generaţia dinainte contestată”.

Îmi amintesc că prin 1948-1949, la începutul colectivizării, apăruse, cum era şi firesc într-o realitate tulbure, o nouă variantă, una tragică şi demolatoare a *Carului frumos cu patru boi*: „Hai să bem, hetu-i amarul/ Că doar bem boii şi carul./ Caru-l dau la fierărie,/ Boii – la măcelărie”. Bietul plugar, comparând carul frumos cu patru boi din romanţă cu destinul lui în socialism, a conştientizat încă atunci ceea ce conducerea de vârf a înţeles abia peste patruzeci de ani: colectivizarea, aşa cum era ea concepută în U.R.S.S., era o profundă greşeală socială cu grave implicaţii personale. Se distrugea din temelii o gospodărie care, fie şi cu greu, îi aducea ţăranului o mulţumire materială şi, mai ales, o satisfacţie spirituală. Atunci, imediat după foametea, pe cât de naturală, pe atât şi de organizată, colectivizarea, ca încercare de mulţumire materială a omului, era resimţită ca o problemă mai mult decât incertă. Despre satisfacţia morală, odată ce plugarul se vedea rupt de plăvani, deci, după cum am văzut, şi de matricea lui spirituală, nu putea fi nici vorbă. Şi el, deznădăjduit, s-a văzut nevoit să se dezică de prietenul lui de veacuri, zicându-şi cu amar că decât îl duce în colhoz, mai bine îl dă la măcelărie, iar plugul îl predă la fierărie. Dulcea, împovărătoarea, dar totuşi dulcea, poezie a semănatului a fost substituită printr-o amară beţie socialistă (Hai să bem, hetu-i amarul). Să ne întrebăm acum de unde vine beţia care curmă azi satul moldovenesc? Să ne prefacem că nu vedem motivul pentru care ţăranii, dezamăgiţi de soartă şi îndepărtaţi de matricea spirituală, au început să părăsească pământul şi să fugă cu duiumul la oraş?

Procesul acesta demolator de conştiinţă era bine camuflat, iar când dimensiunile lui devenise atât de mari încât nu mai puteau fi ascunse, era prezentat în cifre entuziaste, ca unul pozitiv, evident, fără a-i descifra repercusiunile lui triste. Iată un exemplu spicuit din presă. „În 1950, scria cercetătoarea S. Dmitrenco în 1979, în republică, din fiecare 100 de oameni, la oraş trăiau 17, în 1978 – 39. Către anul 2000, conform pronosticurilor, cifra aceasta se va ridica la 60” [3, p. 119]. În realitate cifra s-a ridicat până la 54. Nimic, s-ar părea, alarmant, dacă ţinem cont de faptul că în America doar 2-3 procente din locuitori sunt ocupaţi în agricultură. Beleaua însă era că ţăranii noştri nu plecau în mod obişnuit, ci fugeau în căutarea unui trai mai bun, lăsând în sat, fără să-şi dea seama, o cultură rurală din care se puteau înfrupta şi dând în oraş de un vid cultural, căci cultura burgheză propriu-zisă, oraşele noastre de atunci, în virtutea emigrării intelectualităţii naţionale, de frica totalitarismului sovietic, şi completării populaţiei lor cu oameni din diferite colţuri ale Uniunii Sovietice, nu o puteau avea. Satul, prin tradiţiile lui culturale, echilibra omul; oraşul, prin vidul său cultural, îl lăsa pradă instinctelor, de unde şi comportamentul dezaxat al acestuia.

După boi – dacă e să ilustrăm meditaţiile noastre cu încă un exemplu de prieten sufletesc al omului – a venit rândul nimicirii cailor, căci, aşa cum ne spune Ion Druţă în drama *Frumos şi sfânt*, de unde citâm, „s-a dat ordin ca pământurile să fie lucrate numai cu tractoarele. Şi aratul, şi semănatul, şi culesul – totul numai cu tractoarele…”. Până aici totul e de la sine înţeles. Progresul ştiinţifico-tehnic trebuie să-şi urmeze calea sa

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

firească. Nefiresc e doar faptul că omul, uitând, după cum am văzut, de comuniunea lui sufletească seculară cu fiinţele vii, sedimentată în matricea lui spirituală, şi obişnuit încă din timpul colectivizării să-şi limpezească procesele de conştiinţă nu cu degetul la tâmplă, ci cu paharul la gură, săvârşeşte aceste lucruri cu o cruzime sălbatică, încurajat fiind de conducerea statului. Anume aşa procedează ucigaşii cailor din drama lui I. Druţă cărora li s-a dat „… câte un şip de samagoncă" şi i-au pus să tragă. „Şi, cum spuneam, comentează un personaj scena în cauză, stăteau secăturile celea întinse pe pântece şi, afumaţi de-a binelea, trăgeau cu puşca în sărmanele vite. Măcar să fi fost treji, măcar să fi ştiut a ochi bine, dar nici treji nu erau, nici nu ştiau bine a trage – un cal doboară dintr-un glonţ, pe altul îl calicește… Pe la o amiază văgăuna ceea era numai sânge, atâta sânge s-a scurs, că, ziceau oamenii, dacă te uitai mai bine, se vedea până şi sub gheaţa Răutului cum curge sângele la vale…".

Ce tragică şi, într-un fel, şi firească, continuare a urmărilor colectivizării descrise în exemplul precedent! Beţia din primul caz nu putea să nu genereze cruzimea din cel de al doilea! Să fi uitat oare acei trăgători frumosul şi instructivul cântec *Drag mi-a fost pe lumea asta*/ *Calul*, *puşca şi nevasta*, unde omul de cândva vorbea, în momentele de dragoste, cu aceeaşi pasiune despre cal ca şi despre femeie?

Au uitat. Iar motivele fenomenului trebuie căutate nu atât în cauze fiziologice, cât în condiţii sociologice. Altfel nu vom putea înţelege substratul cruzimii uitării. Dacă ne amintim de spusele lui Daniel Corbu că „oricare generaţie e un protest, o anulare la nivel teoretic a predecesoarei" şi dacă mai ţinem cont de faptul că atât protestul, cât şi anularea presupun o anumită nemulţumire, putem admite o doză de iritare, dar în nici un caz una de cruzime. Or, scena reprodusă din drama *Frumos şi sfânt* e una de o cruzime totală, căci semnifică nu doar o uitare, ci ceva cu mult mai mult. Acelaşi Daniel Corbu mai zice în continuarea gândului expus că „în realitate germenii noii generaţii se găsesc în generaţia dinainte contestată". Deci aşa cum e prezentată în dramă, scena semnifică o ruptură dintre generaţii, motivele căreia trebuie căutate nu în sufletul omului, ci în afara lui, în societate, în istorie, în literatură. Să încercăm a le detecta.

Secolul XX, care nu de mult s-a încheiat, e un veac al unei revoluţii devastatoare, a două conflagraţii mondiale şi al unui război civil, al unui cutremur economico-psihologic, numit colectivizare, al unui dezmăţ al dogmatismului şi represiilor staliniste, al experimentărilor dramatice hruşcioviste, al teroarei şi abuzurilor brejneviste şi al destrămărilor gorbacioviste. Un timp atât de agitat nu putea să nu provoace grabă, să nu aducă în literatură senzaţia dispariţiei tiparelor literare tradiţionale, a intuirii unor structuri noi informe pe care doar viaţa în perspectiva ei ar fi în stare să le împlinească, a instituirii unui fracturism, caracterizat cândva de prinţul Hamlet cu vestita-i frază „s-a rupt al timpurilor legământ", al impresiei că totul începe de la socialism. Revoluţia din octombrie 1917 a fost declarată piatră de hotar în evoluţia omenirii. Personalitatea umană a fost botezată cu denumirea de om nou. Literatura urma să înceapă şi ea pe un teren cu totul nou, căci, conform spuselor lui V. Maiakovski, „…revoluţia a topit totul, nu mai există nici un desen definitivat…" [4, p. 80], ceea ce vroia să spună că ea trebuie să fie promovată de oameni noi, că, din acest motiv, ar fi incompatibilă cu tradiţiile. Răsfoiţi

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

critica şi o să observaţi cum prin anii ’30 şi ’50 erau căutaţi intelectuali noi care, spre deosebire de cei, aşa-numiţi acum, vechi, trebuiau să promoveze realismul socialist. Unii dintre aceştia, cum ar fi M. Gorki sau A. Fadeev, au fost, pur şi simplu, convertiţi. Când însă s-a văzut că această metodă nu e cea mai productivă, s-a recurs la declaraţii de forţă. „Da, spunea ideologul bolşevismului N. Buharin, noi vom ştanţa intelectuali, îi vom produce ca la fabrică” [5]. Acest fracturism al timpurilor s-a soldat cu trecerea forţată în nefiinţă a celor doi scriitori ruşi amintiţi şi cu apariţia multor condeieri de duzină, cum erau cei din anii ’30 din Transnistria ori altora de tipul lui Iu. Barjanschi sau I. Canna, dacă e să luăm exemple doar din spaţiul basarabean de mai târziu.

În condiţiile în care revoluţia ar fi topit totul nu mai putea fi vorba de faptul că germenii noii generaţii s-ar mai putea găsi în generaţia dinainte. Metaforic vorbind, construcţiile literare acum urmau să fie ridicate nu pe un fundament trainic, care trebuie să fie acel clasic, ci de-a dreptul pe nisip, avându-se o deosebită grijă ca edificiul prezentului să arate atractiv, de unde şi tendinţa scriitorilor de a polei din gros realitatea.

Această scoatere forţată a tradiţiilor clasice din contextul literar basarabean nu a putut să nu se soldeze cu o glisare de suprafaţă a literaturii la zugrăvirea prezentului. Oamenii de litere talentaţi au conştientizat în toate timpurile că această glisare e o piedică insurmontabilă în calea lor spre creativitate. Prozatorul rus A. Serafimovici a conştientizat-o încă la începutul anilor ’30. „În timpul războiului civil, se destăinuia el, mai că nu «compuneam». Abia reuşeam să copiez după natură” [6, p. 351-352]. A copia după natură, a filma pe viu însemna întoarcerea scriitorului la cultul faptului ordinar, care, folosit prea intens, ajunsese, cum se exprima I. Ciocanu, să terorizeze procesul artistic, să-l facă să revină la expresia cronicărească. Citiţi întreaga critică din perioada sovietică şi o să vă convingeţi că ea vedea principalul neajuns al literaturii anume în înşiruirea cronologică a faptelor, ceea ce ducea la debusolarea scriitorului şi la dezarticularea lucrării lui, în ultimă instanţă – la prezentarea unei realităţi serbede.

Scriitorii şi cercetătorii de bună-credinţă erau conştienţi de această stare de lucruri, căutau o ieşire din impas. Cauza principală, de rând cu nivelul scăzut al măiestriei artistice şi cu absenţa, aproape totală, în circuitul literar a valorilor clasice, ei o vedeau şi în înţelegerea primitivă a noţiunii de actualitate, în graba scriitorilor de a o prinde în sclipirea penei, în ideologizarea excesivă a prezentului. „Prin faptul că tematica contemporană este mai cerută de viaţă, menţiona în 1958 G. Meniuc, scriitorul se apucă de «teme actuale» şi-ţi trânteşte o schemă, o cronologie primitivă, care n-are nici un Dumnezeu. Pare-se că avem de-a face «cu o realitate în dezvoltarea ei revoluţionară» (indicaţie directă la unul din principiile realismului socialist – *N. B.*), şi totuşi nu este aşa. Pare-se că ar trebui să te afli în faţa unor adevărate destine omeneşti, şi nimereşti lângă tehnica şi normele tractoriştilor. Pare-se că ar trebui să citeşti în conştiinţa oamenilor anumite gânduri, şi vezi numai moloz, schelării şi iar tehnică, şi iar norme. Pare-se că ar trebui să te împrospăteze ca apa vie din poveste limba măiastră a scriitorului, şi te împiedici de nişte fraze mătăhăloase <…>. Întâi vine problema, apoi omul” [7, p. 114, 119].

Dar nu a ieşit nimic din contrapunerea operelor ce ţin de tradiţie, adică de trecutul întunecat, cum se obişnuia a zice pe atunci, cu cele ce aparţin prezentului

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

luminos, adică realismului socialist. Se ştie că a trebuit să treacă timp îndelungat, să se irosească eforturi magnifice până când, îndepărtaţi de tradiţii, adică de matricea spirituală, scriitorii ruşi de bună-credinţă să vocifereze disperaţi: „Înainte spre Puşkin", adică spre matricea spirituală constituită de veacuri, iar cei din spaţiul basarabean, fiind mai târziu supuşi aceluiaşi fracturism – să se gândească cu groază că nu vor putea face vreodată nici măcar un atare retroapel la, să zicem, un Eminescu, un Creangă, un Caragiale, un Rebreanu sau un Sadoveanu. Slavă Domnului, azi acest fracturism a fost lichidat, dacă nu total, cel puţin parţial.

Lupta realismului socialist cu tradiţiile însă continua. Când, prin anii '50, în circuitul basarabean au fost totuşi introduşi fragmentar câţiva clasici (M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă, G. Coşbuc), acelaşi sistem a avut grijă să reamintească că nu ei fac climatul literar, ci socialismul cu posibilităţile lui largi. În raportul său la congresul II al scriitorilor moldoveni (1959) Em. Bucov s-a văzut nevoit să afirme că anume „prezentul e primul atribut al realismului socialist", din care afirmaţie reieşea clar că aşa-zisa metodă nouă se poate dispensa de tradiţii, cum de altfel şi proceda. Peste şapte ani (în 1966), pentru ca scriitorii să memorizeze şi mai bine acest postulat de tristă amintire, Em. Bucov traduce imnul *Internaţionala*, în care el, postulatul, e fixat ca lege de conduită a comuniştilor: „*Noi lumea veche-a siluirii*/ *Vom dărâma din temelii*,/ *A noastră vom înălţa zidire –*/ *Ce-a fost nimic – totul va fi*" (sublinierea îmi aparţine – *N. B.*).

Lucrările inspirate din prezentul „luminos" erau uşor explicate de critică prin prisma preceptelor realismului socialist. Mai greu era de explicat apariţia lucrărilor notorii inspirate din realitatea socialistă, dar care vădeau şi semnele tradiţiilor clasice, pe atunci totalmente indezirabile. De regulă, în astfel de cazuri se recurgea, ca întotdeauna, la metoda negării, numai că de data aceasta scriitorii înşişi urmau să confirme că trăsăturile socialiste din lucrările lor sunt atât de noi şi atrăgătoare, încât nu pot avea nicio tangenţă cu tradiţiile seculare. Astfel, prozatorul I. C. Ciobanu, care avea de acum la activ romanul *Podurile* cu trăsături crengiene evidente, fiind întrebat „ce credeţi că este un roman?", a răspuns în doi peri, aşa ca să poată promova în continuare tradiţiile, iar sistemul să nu se avânte asupra lui: „Romanul moldovenesc este încă foarte tânăr, cu toate că tradiţiile lui numără câteva secole. Romanul moldovenesc este generat de o nouă realitate. Supus unor astfel de criterii, putem spune că este abia la începuturile lui" [8, p. 12].

Imaginea lui Hamlet a fost astfel potrivită să se aşeze peste corelaţia timpurilor, încât trei decenii de roman din perioada sovietică să pună în umbră „câteva secole" ale acestui gen din trecut, cititorul urmând să dea crezare mitului că „romanul moldovenesc este generat de o nouă realitate", de cea a socialismului.

Să fi rămas aceşti doi scriitori surzi la reverberaţiile inefabile ale romanţei *Car frumos cu patru boi*? Să fi crezut ei, într-adevăr, că acel car, dus, după cum am văzut, încă în perioada colectivizării la fierărie, nu ne mai poate fi de povaţă?* Nu pot crede. Şi, dacă e aşa, atunci ce i-a împiedicat să rămână ei înşişi?

* Ne referim doar la romanţa *Car frumos cu patru boi,* pentru a ne menţine în cadrul unui singur exemplu, ceea ce nu va să însemne că toate operele de reală valoare artistică nu ne-ar putea sugera învăţăminte similare.

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

Pe Em. Bucov – carierismul. Dacă ar fi rămas credincios statutului sfânt de scriitor, Bucov, cu temperamentul lui vulcanic, cu talentul dat de Dumnezeu, cu cei şapte ani de acasă, cristalizaţi în matricea stilistică a neamului şi cu cultura obţinută la Universitatea din Bucureşti, ar fi fost un scriitor mare. Aşa cum s-a realizat, a rămas însă o jertfă a realismului socialist.

Pe Ion C. Ciobanu – conformismul impus de sistemul totalitar. Cu talentul lui nativ, cu care, fără îndoială, a fost înzestrat de Dumnezeu, cu studiile făcute, fie şi la Şcoala Centrală Comsomolistă, care nu au putut să nu-i dea şi unele lucruri bune, dar şi cu înţelepciunea ţărănească moştenită de la străbuni, el s-a zbătut de-a lungul vieţii între adevărul gol din fire şi arta exprimării lui într-o societate bazată pe fals. De aici şi răspunsul lui, cum spuneam mai sus, în doi peri, ce exprima un compromis care jertfea o idee în numele promovării alteia, pe care, la moment, o considera mai importantă, un compromis care, până la urmă, într-un fel, l-a compromis.

Generaţia anilor ’30 şi ’50, când dogmatismul îşi făcea ravagiile cu o deosebită cruzime, a fost nevoită să cedeze poziţiile scriitorului onest. Ce e drept, o bună parte dintre aceştia (B. Istru, G. Meniuc ş.a.), în condiţii mai propice, şi-au revăzut poziţiile, au revenit la adevăratele unelte. Ei aşa au şi fost numiţi în critica noastră – generaţia celor ce s-au întors la unelte. Au existat, spre marea noastră părere de rău, scriitori care, în pofida condiţiilor nefavorabile, au fost la începutul carierei de creaţie cinstiţi, iar pe parcurs au purces la cedări de poziţie regretabile. E cazul scriitorului Ion Druţă.

E clar de la sine că un secol dramatic, pripit, convulsiv, cum a fost, în linii mari, sec. XX, nu putea să nu distrugă personalitatea umană, să nu o risipească, să nu o lipsească de unitate spirituală şi de integritate morală. Numai un timp liniştit, „aşezat” poate fi considerat un timp prielnic prosperării omului, un timp favorabil dezvoltării artelor. Veacul XIX, care, având şi el, ca orice veac, nu puţine cataclisme, s-a bucurat de o atare caracteristică. Cazul e pe cât de neverosimil, pe atât şi de credibil. Interesantă în acest sens e negaţia-afirmaţia lui Osip Mandelştam, adusă ca exemplu de către omul de artă Ion Ungureanu în discursul său de doctor honoris causa rostit la 7 mai 2009 în Sala Azurie a A.Ş.M. (Literatura şi Arta, 2009, 2 iulie): „Poetul-martir Osip Mandelştam afirma într-un eseu: «Veacul de aur nu a fost şi nu va fi niciodată în istoria omenirii! Adică nu – se corectează el. – A fost. Secolul XIX». Bucurându-se de astfel de calităţi, el a fost, după cum se ştie, numit ba veacul picturii, ba veacul muzicii, ba veacul literaturii. În realitate el a fost veacul artelor, ceea ce nu se poate spune despre secolul al douăzecilea.

Acesta din urmă, cum am arătat, s-a vrut un secol refractar la tradiţii. Când pe la sfârşitul anilor ’50 în critică a început o discuţie [9], cu prelungire în anii ’60 într-o revistă moscovită [10]. Desfăşurarea ei a fost imediat suprimată. „Prezidiumul Comitetului Central al P. C. al Moldovei, declara I. Bodiul, prim-secretar al c. c. al p. c. M., nu împărtăşeşte punctul de vedere al lui Iu. Kojevnikov, expus în paginile revistei *Вопросы литературы* din 1962. În articolul său tov. Kojevnikov a luat apărarea unor concluzii greşite şi dăunătoare ale unor specialişti în studiul literaturii din Moldova, care au nesocotit abordarea de clasă în aprecierea unui şir de scriitori ai trecutului, i-au ridicat în slavă şi i-au proslăvit” [11]. În consecinţă, unii scriitori, mai înainte editaţi

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

(G. Coşbuc, M. Sadoveanu, M. Kogălniceanu ş.a.), au fost daţi uitării, alţii, care, conform prevederilor discuţiei, urmau să fie valorificaţi (N. Gane, C. Hogaş, I. Slavici ş.a.), au fost declaraţi pur români, deci privaţi de posibilitatea de a fi puşi în circuitul literar din Moldova. O a treia categorie de scriitori – C. Stere, Gh. V. Madan ş.a. – erau numiţi naţionalişti burghezi, ceea ce însemna că şi ei sunt lipsiţi de perspectiva integrării în contextul literar basarabean.

Legătura dintre valorile clasice şi procesul literar din prezent era înfăţişată ca fiind periculoasă. Aidoma unui bolnav ce-şi aşteaptă moartea, fiindcă are acel procent critic de arsuri pe corp, dincolo de care organismul, oricât de viguros ar fi, încetează de a mai trăi, literatura era cuprinsă de spaima morţii. Să ne amintim de discuţiile de la începutul anilor şaizeci ai secolului trecut – cea de la Leningrad în jurul romanului şi cea de la Moscova în jurul teatrului – care puneau sub semnul întrebării posibilitatea viabilităţii genurilor epic şi dramatic sub pretext că omul nu va mai dori în prezent să citească opere epice întinse ori, ca în trecut, să se deplaseze la teatru, acestea venind la el acasă prin intermediul televizorului, de cea despre nuvelă din săptămânalul *Literaturnaia gazeta* (Moscova, 1973) care miza de acum pe ideea contrară cum că această specie epică de proporţii mici nu ar mai putea ţine piept marilor probleme pe care le ridică socialismul. Mi-amintesc că la ultima discuţie am răspuns, supărat, cu articolul … *Şi nava mică poate visa la călătorii mari* (Literaturnaia gazeta, 1973, 6 iunie). Pronosticurile nu s-au adeverit – situaţia în literatură nu era totuşi atât de critică, ca la acel bolnav, dar simptomele erau grăitoare. Şi, fiindcă erau de aşa natură, s-au luat alte măsuri de protecţie, desigur, nu din domeniul întăririi tradiţiilor, cum s-ar fi cuvenit, pentru ca generaţiile să comunice în mod normal, ci de fortificare a prezentului în vederea ridicării lui în calitate de prim-atribut adevărat al realismului socialist. Pe la mijlocul anilor ’70 a fost lansat ordinul de reintroducere a scriitorilor minori din anii ’30, contaminaţi de-a binelea cu preceptele realismului socialist, în circuitul literar viu, ceea ce echivala cu revenirea la sociologismul vulgar, de care în anii ’60 începusem să ne debarasăm.

Valorile trecutului erau insistent substituite de o problematică a prezentului care nu putea avea altă menire decât aceea de a politiza literatura. Despre această menire ne vorbeşte clar faptul cum era conceput studiul literaturii în manualele şcolare. Astfel, în manualul pentru clasa a zecea din 1977, spre deosebire de cel din 1968, au fost introduse câteva compartimente noi: *Tema istorico-revoluţionară în proza sovietică moldovenească*, *Tema prieteniei popoarelor în poezia sovietică moldovenească*, *Oglindirea rolului Partidului Comunist în viaţa poporului*, *V. I. Lenin în poezia sovietică moldovenească*.

Comentariile sunt de prisos.

Din trecutul nostru istoric a fost reţinută numai tematica revoluţionară, aceasta fiind înţeleasă şi ea doar ca un preludiu al prezentului. În rest, din acea masă fluidă a prezentului, care jinduia să evolueze sub semnul „familiei unice” (P. Târcina), au rămas doar scene de viaţă. Cioburile în care s-a descompus imperiul sovietic sunt în acest sens o dovadă concludentă.

Cu ce s-au ales ideologii proletcultişti care de-a lungul timpurilor au negat cu vehemenţă tradiţiile trecutului în numele unui viitor incert, dacă, bineînţeles, s-au ales cu

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

ceva? S-au ales doar cu ura celor supuşi deznaţionalizării, căci, constata undeva Mihai Eminescu, procesul în cauză nu poate avea perspectivă atâta timp cât poporul însuşi trăieşte: „…Limba şi naţionalitatea vor peri odată cu românul material, cu stingerea prin moarte şi fără urmaşi a noastră, nu prin deznaţionalizare şi renegaţiune.

A persecuta naţionalitatea noastră nu înseamnă a o stinge, ci numai a ne vexa şi a ne învenina împotriva persecutorilor".

Astfel evoluau lucrurile totuşi la extreme. În interior majoritatea scriitorilor acum erau nevoiţi să oscileze între ideea mai veche susţinută în continuare de către sistemul totalitar cum că revoluţia ar fi topit totul, că nu mai poate fi vorba ca germenii noii generaţii să se mai găsească în generaţia dinainte şi ideea mai nouă privind prezentul cu un suport serios al matricei stilistice a neamului. Un exemplu în acest sens ne poate servi acelaşi I. C. Ciobanu, nu ca cel mai reprezentativ, ci ca unul mai concludent în aceste zbateri dintre conştiinţă şi compromis. În *Podgorenii* (1982) I. C. Ciobanu, printr-o simplă înşiruire cronologică a realizărilor satului epocii progresului tehnico-ştiinţific, cristalizează un tablou de un fast, pur şi simplu, incredibil, dar şi de o mult prea credibilă respectare a preceptelor realismului socialist. „Mă întorsesem de la învăţătură, ne mărturiseşte Toader Frunză, personajul romanului, în altă lume. Satele aveau şosele. Aveau staţii de autobuz. Circulau maşinile pe şosele noi. Aproape că nu întâlneam sate fără uliţi pavate… Transformările atât de radicale mă orbiseră. Erau realizări, care parcă explicau neajunsurile şi lipsurile. Să vezi oamenii în haine bune la lucru? Să admiri curăţenia din vii şi livezi? Să-ţi salte inima la halatele albe ale muncitorilor de la ferme? Să vezi cum stau cu sutele viţeluşele de prăsilă şi sug la instalaţii, care imită ugerele şi ţâţele vacilor? Să ştii că în aceste dispozitive viţeluşele sug nu numai lapte, ci şi concentrate, şi medicamente curative? Apoi să asişti şi să vezi cum vitele de la fermă şi complexe au ore anumite pentru duşuri calde? Să rămâi perplex când ţi se arată la vreo fermă «maternitatea» pentru vacile care fată?"

Om, în esenţa sa, cinstit, dar şi scriitor care respecta întocmai principiile realismului socialist, I. C. Ciobanu, ros de îndoieli, se dedă acum la nişte meditaţii al căror diapazon porneşte de la compromisul comunist („Erau realizări, care parcă explicau neajunsurile şi lipsurile") şi ajunge la un postulat, inspirat, evident, din filozofia lui Lucian Blaga („Satul devenise frumos ca niciodată. Însă era împovărat de o frumuseţe rece şi tristă"), ca apoi, confruntând tradiţia şi inovaţia, să se întrebe alarmat: „Încotro te duci tu, omule?" „Dar, constată el, cum rămâne cu psihologia omului? Cum se simte şi cum creşte un copil care n-a mângâiat pe frunte şi n-a sărutat pe bot un viţeluş de lapte? Cu cât e mai bogat şi cu cât e mai sărac un copil care n-a luat în braţe un cârlan fătat peste noapte în ocolul oilor? Nu i-a amirosit blănita, nu l-a adus pe cuptorul fierbinte să se încălzească în aburii unei familii? Cum vor creşte şi cum vor iubi pământul aceşti pui de oameni – mâine, poimâine şi răspoimâine? Greutăţile vor fi învinse. Nevoile îl vor învăţa pe om să treacă şi pe unde nu-i este cu voia… dar ce se va întâmpla cu omul însuşi dacă se va îndepărta de pământ, de vite, de iarbă, de crânguri… Încotro te duci tu, omule?".

În pofida afirmaţiei lui L. Blaga că „nici un popor nu poate avea vreun interes de a-şi stinge singur matricea stilistică sau de a se lepăda de ea", noi, încălcând comuniunea sufletească dintre om şi lumea animală, dintre om şi pământ, fie cu voia, fie fără voia

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

noastră, rupem legătura prezentului cu trecutul, a inovației cu tradiția. Drept rezultat, omul își pierde calitățile sale de bază, devine meschin, josnic și feroce, adică se depersonalizează. Rezultatele acestor metamorfoze le putem identifica ușor și în literatură.

Operele de artă au reguli proprii de existență. Reverberațiile lor inefabile, în cazul nostru ale romanței *Car frumos cu patru boi*, depunându-se în conștiința omului, participă la încropirea, chiar dacă imaginea primară (carul cu boi) a dispărut, a matricei stilistice a neamului cu toate preceptele ei de conduită. De la apreciator se cere doar abilitatea alegerii celei mai potrivite norme de conduită într-o situație sau alta, una care ar garanta coexistența pașnică dintre elementul tradițional și cel novator. În cazul lipsei acestei abilități sau a alegerii greșite, pe traseul critic își fac loc dezorientarea și confuzia, iar ca rezultat – improvizarea gratuită în locul argumentului precis. E tocmai ceea ce se întâmplă nu o dată în procesul nostru literar. Ne vom referi doar la două exemple mai concludente.

Pe la începutul anilor optzeci ai sec. XX în viața literară din republică apare un grup de tineri care, prin viziunea lor proaspătă, prin caligrafia inedită a scrisului, prin refuzul a tot ce constituia deprindere mult prea înrădăcinată ori obișnuință de-a dreptul învechită, vădeau că ei, în raport cu scriitorii precedenți, sunt alții. Îi avem în vedere pe Emilian Galaicu-Păun, Vitalie Ciobanu, Valeriu Matei, Lorina Bălteanu, Valeria Grosu, Grigore Chiper, Nicolae Popa, Arcadie Suceveanu, Irina Nechit, Vasile Gârneț, Leo Bordeianu, Călina Trifan, Teo Chiriac ș. a. Pentru ei lumea nu reprezenta un tablou unitar, ci unul fragmentar, contactul cu ea nu mai era unul direct, frontal, ci, după o expresie precisă a lui Grigore Chiper, „abia tangibil". Prin refuzul mioriticismului mult prea încetățenit și a baladescului mult prea obositor de atâta folosire, prin respingerea metaforismului prețios și a verbului afectat, pe de o parte, și prin încercarea de a elibera versul de tot ce îl încătușa, prin apelul îndrăzneț la onirism și intertextualism, pe de alta, aceşti tineri se vroiau o generație care ar imprima literaturii o nouă față. O culegere de versuri a Valeriei Grosu așa și se numea – *Schimbarea la față*.

Nu era, desigur, o pretenție hazardată, ci o realitate întemeiată. În literatură, într-adevăr, își croia cale o nouă generație cu idealurile ei, cu statutul ei, cu crezul ei artistic. „Evident este însă, menționa mai târziu criticul Eugen Lungu, că e vorba de o altă literatură, detașată și ca structură, și ca formă de ce a fost" [13, p. 3]. Despre aceasta au mai scris convingător și cu un entuziasm de-a dreptul molipsitor criticii Mihai Cimpoi, Nicolae Leahu, Maria Șleahtițchi, Eugen Lungu, scriitorii Emilian Galaicu-Păun, Vitalie Ciobanu ș.a.

Era o bucurie a întregii noastre literaturi, chiar dacă în surdină se mai făcea simțită câte o nemulțumire a tradiționaliștilor în sensul că postmoderniștii, cum au fost numiți aceşti tineri, sunt prea temerari, ori a postmoderniștilor cum că tradiționaliștii sunt prea închistați. O doză de extremism, într-adevăr, exista, căci ambele tendințe căutau să se manifeste cât mai plenar. Important era că, ajunse în acest punct, ele simțeau necesitatea echilibrului. Așa-numiții acum tradiționaliști deveneau mai deschiși la căutările postmoderniștilor, aceştia din urmă – mai îngăduitori față de trăsăturile tradiționaliste mai înainte negate cu desăvârșire: mioriticismul era acum tolerat ca modalitate de contracarare

BDD-A6863 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

a răului, baladescul – ca suport al trecutului la care se apela tot mai insistent. Descătuşarea versului de diverse impedimente devenise acum o grijă a ambelor tabere. Într-un cuvânt, şi tradiţionaliştii, şi postmoderniştii erau în căutarea acelei rădăcini, coborând spre care poţi depăşi, cum se exprima cercetătorul rus V. Kojinov, tabloul vieţii şi intra în straturile esenţiale ale operei. „Operele obişnuite, scrie el, nu fac mai mult decât să zugrăvească oameni reali, «obişnuiţi»; ele reconstituie doar trăsăturile acestor oameni în caractere artistice. Oricât însă de reuşită ar fi această reconstituire, ea rămâne, totuşi, la stadiul de «tablou al realităţii». În astfel de opere lipseşte acea «rădăcină» care coboară în străfundurile istoriei şi ale vieţii şi care le determină esenţa. Această rădăcină alimentează numai operele de mare valoare” [12, p. 186].

Afirmaţia lui V. Kojinov din 1973 nu e altceva decât o reactualizare – conştientă sau poate intuită în baza propriilor meditaţii? – a spuselor lui Lucian Blaga din 1944 privind matricea spirituală a neamului care, oricum s-ar fi ajuns la ea, certifică adevărul că numai o realitate bogată, cum e aceea ce ilustrează în romanţa *Car frumos cu patru boi* comuniunea omului cu flora şi cu fauna, filtrată prin matricea stilistică, îşi garantează perenitatea în timp şi spaţiu. Şi, dimpotrivă, un „tablou al vieţii”, aşa cum e conturat el de către V. Kojinov, e privat de această perspectivă de reverberaţie.

Spre regret, acea bifurcare sănătoasă a literaturii pe generaţii distincte, acea tendinţă frumoasă a lor de a tempera elanurile extremiste ale căutărilor prin găsirea unui echilibru constructiv, despre care vorbeam, cu timpul a evoluat iarăşi în extreme, de data aceasta cu adevărat ireconciliabile. Încântaţi de propria descoperire că realitatea nu e unitară, ci fragmentară, tinerii postmodernişti i-au mai adăugat şi alte calităţi – acelea că ea mai e şi grăbită, nerăbdătoare, fluidă. Aşa stând lucrurile, constată ei, noi trebuie să ne grăbim să prindem totul în obiectiv, să nu rămână nimic în afara lui, de unde şi bagatelizarea operelor unor scriitori, spre marea noastră bucurie, nu prea mulţi, cu scene lascive, momente obscene, elemente de groază sau de cruzime, motivate prin faptul că sunt conforme cu zbaterile trepidante ale timpului şi cu starea lor sufletească agitată.

Nu e greu, credem, să deducem că, urmând această cale, lucrările amintite nu au putut depăşi stadiul numit de V. Kojinov „tablou al vieţii”, adică stratul care nu mai putea genera reverberaţii ce ţin de matricea stilistică a neamului, după cum nu e greu de intuit şi că această stare a literaturii cu vapori latenţi detonatori nu va conduce la altceva decât la un conflict de generaţii. Primii care au atras atenţia asupra acestui pericol au fost poeţii aşa-zişi tradiţionalişti Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Dumitru Matcovschi şi Andrei Strâmbeanu. În câteva articole publicate în „Literatura şi arta” ei îi sfătuiau pe colegii postmodernişti să fie mai atenţi şi mai echilibraţi în căutările lor. Au urmat câteva replici nu prea mulţumite în „Jurnal de Chişinău”, replici care lăsau totuşi impresia că se caută un echilibru în abordările de probleme şi un adevăr în constatări.

Mai departe – ori că la mijloc a fost vreo provocare, ori că părţile au decis să-şi apere poziţiile cu orice preţ, chiar şi cu cel al orgoliului necontrolat – discuţia a alunecat pe o cu totul altă pantă, atrăgând subiecte colaterale de ordin personal ori politic, de esenţă ambiţioasă ori excesiv ostentativă.

Armistiţiul care s-a lăsat acum asupra literaturii e unul incert, întrucât părţile antrenate în discuţie nu şi-au formulat niciun angajament, iar critica, descumpănită

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

de caracterul eterogen al dialogului, a preferat tăcerea în locul bilanţurilor. Aşa stând lucrurile, nu ne rămâne altceva decât să aşteptăm un deznodământ posibil. Până atunci însă, să mai revenim o dată la învăţămintele romanţei *Car frumos cu patru boi*. Ele ne spun că literatura bazată pe tablourile vieţii e una simplistă, chiar dacă se aseamănă cu realitatea, că numai esenţele sedimentate în matricea spirituală au priză sigură la cititor şi perspectivă clară în viitor, că doar argumentele bine echilibrate pot conduce la o discuţie sănătoasă între generaţiile de scriitori.

Deznodământul despre care vorbeam nu s-a lăsat prea mult aşteptat. În 2007 revista literară bălţeană *Semn* (nr. 4) iese cu propunerea de a introduce literatura postmodernistă în curriculumul şcolar. Gestul era atât de şocant, încât i-a pus pe gânduri chiar şi pe acei ce l-au propus. „Minunea e mare, zicea Eugen Lungu, autorul articolului *Post*-…, care aborda problema, şi nici mirarea nu e mică – măi, să fie? Optzeciştii în curriculumul şcolar?… Căci nici o generaţie postbelică nu a fost mai rău primită, la intrarea ei în scena literară, decât aceasta. Termenul *postmodernist* se identifica în mintea înceată a multora cu o insultă subliminală, ceva de genul *bandit literar* sau *pornograf*, căci sensul adevărat al vocabulei oricum le scăpa. Aproximativ la acest nivel «deontologic» ne-am despărţit în ultima polemică de acum doi-trei ani. Şi acum în programa şcolară? N-o fi luat-o cumva Nistrul îndărăt?” (p. 3).

Ce s-a întâmplat? În răstimpul de după polemica sistată brusc şi oarecum incert, părţile „beligerante” au realizat că, aşa cum afirmă E. Lungu, susţinătorul postmoderniştilor, „…literatura e un organism viu în care periodic se schimbă multe…”, că „tinerii care intră în arenă, dacă au coloană şi ceva encefal deasupra coloanei, sânt răi, colţoşi şi încep a se afirma negând (dar nu „din temelii”, cum începuse ei, în stilul imnului *Internaţionala*, şi cum, cândva, dictau lozincile proletcultiste – *N.B.*), doar «…o parte», cealaltă parte, acea ce ţine de matricea stilistică, lăsând-o să facă legătură cu o altă parte „din ce a fost până la ei” (p. 3).

S-a schimbat deci între timp nu cursul Nistrului, ci s-a temperat gândirea postmoderniştilor, care, bazându-se pe matricea stilistică, au intuit echilibrul necesar pentru curgerea normală a literaturii. Dacă în discuţia amintită ei renunţau categoric la ideea de a fi incluşi într-o antologie a poeziei alcătuită de tradiţionalistul Grigore Vieru, apoi acum acceptă cu plăcere să participe, împreună cu tradiţionaliştii, în cadrul unui curriculum şcolar comun – idee mai productivă şi mai frumoasă nici că se poate!

În aşteptarea unui final echilibrat al discuţiei dintre tradiţionalişti şi postmodernişti, la care ne-am referit, iată că ne trezim cu o altă situaţie ce ne dă prilej pentru noi, de data aceasta, se pare, cu adevărat misterioase nedumeriri: la sfârşitul anului 2008 apare cartea lui Nicolae Manolescu *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Piteşti, editura Paralela 45, 2008. Probabil, din motivul că consideră literatura română din Basarabia drept parte componentă a spaţiului cultural comun, autorul a luat-o şi pe ea în discuţie, rezervându-i 2 propoziţii pentru care a cheltuit 33 de cuvinte, 2 puncte, 6 virgule şi două paranteze rotunde deschise şi închise la timp, aşa cum cer regulile în vigoare. Reproduc aceste propoziţii: „Basarabenii, numeroşi, inegali, sunt, cu puţine excepţii (Vitalie Ciobanu, Leo Butnaru), depăşiţi cu totul (Grigore Vieru) ori

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

defazaţi (majoritatea). Locul lor într-o istorie a literaturii române nu se poate încă stabili cu precizie" (p. 1401). Am contabilizat meticulos afirmaţia ca să nu se creadă cumva că se mai ascunde ceva după paranteze, că ar mai rămâne ceva de intuit după puncte ori că nu au fost descifrate toate subtextele virgulelor. Am tresărit plăcut de bucurie când am aflat că basarabenii, deşi numeroşi, inegali, depăşiţi sau defazaţi cu totul, au dat totuşi două excepţii (Vitalie Ciobanu şi Leo Butnaru), ca să rămân până la urmă contrariat, neaflând prin ce anume aceştia s-au evidenţiat. M-am liniştit însă la ideea că orice încercare de descifrare a gândurilor ar fi putut să-l pună pe autor în situaţia delicată de a găsi mult mai multe excepţii, ceea ce ar clinti negarea făcută în bloc.

Dincolo de emoţii, apare totuşi o nedumerire: faţă de cine, să zicem, Grigore Vieru e un „depăşit cu totul"? Cercetătorul Nicolae Manolescu, autorul aprecierii, e un călinescian care, ca şi marele critic, a mizat pe cele mai originale figuri ce au contribuit la crearea personalităţii literaturii române. Însă Domnia Sa a uitat că G. Călinescu în vestita sa *Istorie*… nu s-a jenat să-i introducă chiar pe dadaişti. N. Manolescu însă s-a sinchisit să-l introducă în a sa *Istorie critică*… pe Grigore Vieru. Să fie azi tradiţionaliştii mai puţin actuali decât dadaiştii de pe timpul lui G. Călinescu? Nu pot crede. Cauza, se pare, rezidă în altceva. Tradiţionaliştii, evident, ţin de tradiţie, iar *Istoria critică*…, atunci când e vorba de literatura din spaţiul basarabean, a demonstrat în spiritul celor mai pilduitoare mostre proletcultiste o oroare deschisă faţă de ea. Altfel nu putem explica ostracizarea lui G. Vieru şi desconsiderarea unei întregi literaturi din spaţiul basarabean.

La mijloc e deci aceeaşi discuţie dintre tradiţionalişti şi curentele zgomotoase ale prezentului. Grigore Vieru e, desigur, un tradiţionalist, dar unul de tipul lui Creangă, şi, din acest motiv, va învinge prin timp. Vor învinge şi alţi scriitori buni din spaţiul basarabean, nişte tradiţionalişti şi ei, dar dintre aceia care au salvat poporul din stânga Prutului de uitarea tradiţiilor, păstrându-i astfel verticalitatea. Nu ştiu doar dacă va învinge şi Nicolae Manolescu în tendinţa-i de a ţine această literatură, atâta câtă e şi cum e, în afara contextului general. Şi, dacă va reuşi, fi-va aceasta o victorie bazată pe criterii estetice ori poate altceva, de tipul, cum îşi aminteşte chiar criticul că propunea în astfel de cazuri Monica Lovinescu să fie transcris termenul în cauză-est~etică?

* * *

Car frumos cu patru boi! Ne duci cu experienţa ta clară înainte? Ne laşi să mergem pe valori neclare înapoi? Timpul a dus carul la muzeu. Boii şi-au pierdut menirea lor de altădată. Au plecat în lumea celor drepţi Vasile Militaru şi Ioana Radu. Totul s-a destrămat. Romanţa *Car frumos cu patru boi*, cu sensu-i profund şi clarvăzător, a rămas intactă. A rămas veşnică. Să ne încânte. Să ne descânte. În ultimă instanţă – să ne povăţuiască, prin matricea sa spirituală, în cele mai complicate labirinturi ale vieţii şi ale literaturii.

În probleme de modă, omul, firește, are dreptul la opţiune. Fiind la dans, el, conform dispoziţiei, poate da întâietate vijelioasei melodii *Cea-Cea-Cea!* în locul unui calm şi graţios tangou, în timpul unei plimbări – el poate admira zborul fulgerător al unui satelit, amintindu-şi cu nostalgie de posibilităţile infinit mai reduse ale buzduganului din poveste. Sunt chestiuni de impresie, de preferinţă, de gust. Aici lucrurile nu se discută şi,

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)

cu atât mai mult, nu se impun nimănui. O anumită alegere, desigur, poate fi propusă cu tact. Unui copil atras peste măsură de filmele cu desene animate, spre exemplu, i se poate cultiva cu succes şi gustul pentru poveste.

Când însă moda iese din sfera efemerului şi pătrunde în cea a perenului, intră în vigoare modelul care are o altă viaţă. Slobozindu-şi, cum zicea L. Blaga, rădăcinile în timp şi spaţiu, el cristalizează matricea stilistică a neamului, care îmbină în mod fericit tradiţia şi inovaţia şi care, aidoma celor două aripi ale aparatului de plutire, garantează zborul normal al fanteziei poetice numai dacă ambele funcţionează normal. Exemplele celor mai ilustre opere de artă sunt în acest sens o instructivă povaţă. Şi tot ele, exemplele, ne duc cu gândul la urmările grave, în cazurile când rămânem refractari la această povaţă ori o încălcăm cu bună ştiinţă.

Analiza romanţei *Car frumos cu patru boi*, făcută de noi în cadrul acestui eseu, e, credem, o povaţă ilustrativă la care va trebui să revenim nu o dată, căci – să nu uităm – sub aspectul conlucrării tradiţiei şi inovaţiei, literatura din spaţiul basarabean mai continuă să se zbată între farmecul modelului autentic şi tristul pericol al prezentării lui în formă demodată ori completamente greşită.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Blaga, Lucian. *Trilogia culturii*. – Bucureşti, 1969.

2. Corbu, Daniel. *Generaţia ’80 – între Scyla şi Charybda*// *Poesis*. – Satu Mare, 1994, nr. 2.

3. Кодры, 1979, nr. 11.

4. Apud: Богуславский, А. О., Диев, В. А. *Русская советская драматургия. Основные проблемы развития*, том I, Москва, 1963.

5. Поляновский, Эд. *Смерть Осипа Мандельштама*// *Известия*, 1992, 26 мая.

6. Серафимович, А. *Полн. собр. соч*., том VI, М., 1932.

7. Meniuc, G. *Unele probleme literare*// *Nistrul*, 1958, nr. 9.

8. Ciobanu, I. C. *…abia din clipa când şi-a găsit problema sa*/ interviu// Saka, Serafim. *Aici şi acum*. – Chişinău, 1976.

9. Corbu, H., Cibotaru, S. *Unele probleme de istorie literară*// *Nistru*, 1959, nr. 5.

10. *Вопросы литературы*, 1962, nr. 1 (Ю. Кожевников. *Бережно относиться к классическому наследию*).

11. Bodiul, I. *Cu privire la rezultatele plenarei din iunie a Comitetului Central al P.C.U.S. şi sarcinile organizaţiei de partid din Moldova în vederea muncii ideologice*// *Moldova socialistă*, 1963, 7 iulie.

12. Кожинов, В. В. *Зачем изучать литературное произведение? Методологические заметки*// *Контекст*, 1973. – Москва, 1974.

13. Lungu, Eugen. *Post-…*// *Semn*. 2007, nr. 4.

BDD-A6863 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:43 UTC)